

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 7 (1903)

Artikel: Vartet ed applicaziung de varsacantas plantas officinalas
Autor: G.A.
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881740>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 14.03.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Vartet ed applicaziung de varsacantas plantas officinalas.

La masdegna la pi viglia era populara. Iglis amprens ramedas medicinalas, dagls cals igl pivel sa sarviva, eran plantas salvatgas u culdivadas. La vartet de chellas veva ins amprandia a canoscher tras provas. Er igls medics applitgivan da taimp vigl igl plé plantas (fluors ed ervas) sez culetgas. Pir siva la scuverta dell' America, òn els scumanzo ad ignorar las nossas ervas medicinalas, tgi eran giò da dei rancunascheidas per bungas. Els òn antschett a ramplazzar chellas tras estras u tras chemicalias. Ma agl noss pivel èn las ples dellas masdegnas vegetativas rastadas anc deialung an memoria. Ainten igl novissim taimp parigl, tgi er ellas vignan surdadas alla madema sort scu fridel e talêr! Las nossas tattas rinnavan anc ansemen onn per onn diversas flours da tisanna; las sias beadias culeian bagn anc matgs flours, ma canoschan darar la vartet medicinala, tgi stat zuppa la ainten bleras de chellas. — E cant cuntaint ins ègl an cass de basigns, sch' ins ò sez an tgesa ena masdegna,

sainz' avoir da correr per mintga bagatella tagl medic u tar l' apoteca e spender daners per robas, tgi n' effectueschan forsa mianc schi bagn scu en simpel mettel de tgesa! — Gl' è en daletg, ena recreaziung, da far la Dumengia ena spassageda ôr sen la prada verdagionta, sen la sponda florenta u ainten la frestga sumbreiva digls noss bels gôts. — Chior ainten igl liber, noua tg' igl avioul sgola da flour an flour, noua tgi mellas plantas de differentas furmas e calours glorifitgeschan igl sies stgafeider, sa resainta igl cor digl carstgang cuntaint.

E cantas sorts ervas medicinalas pon neir rimnadas sen ena tala spassageda e chegl sainza fadeia!

Tras igl suandont lainsa far attent igls noss stimos lectours sen la vartet ed applicaziung de varsacantas plantas medicinalas, tgi creschan ainten las nossas contradas alpinas. D' ena discripziung funsada de chellas plantas ans desistignsa, surlaschond chella lavour allas nossas scolas primaras.

1. Igls breiers gronds.

Lappa maior — (Klette).

Mintga unfant canoscha chella planta. Igls mat-tatschs culeian savens talas flours per las trer a des l' egn l' oter. Igls virtgels (Hüllblätter) èn crocous, e parchegl sa tatgan las testas dellas flours tgunsch e ferm ved vistgadeivra, tgavels etc. Chella planta, tgi era schon cunascheida dagls vigls Grecs e Romans scu bung rameda medicinal, crescha ansemen cugls sies frars, igl breier bitschen (kleine Klette) ed igl breier tomentous (filzige Klette), dasper veias, seivs, sen urmegl setc. Ella florescha tar nous igl Avost. La risch

de tots treis breiers vign duvrada scu masdegna. Igl breier grond ò ena risch grossa e cilindrica. Ella è 30—60 cm lunga ed ò en diameter de 3—4 cm. Las rischs digls breiers, tgi èn gist tgavadas ôr della tera, savoiran ferm e narcortisont (betäubend). Satgantond ellas, perdigl chellas calitads. Ellas èn succolentas (saftig) e contignan de diversas sorts mutschignas (Schleim), las calas òn la vartet medicinala da natager igl sanc, far suar, daliberar ascrign, far passar avas, madirar matergias e natager plaias.

Chella masdegna vign applitgida an diversas maniras.

1. **Scu itg.** Ins masdistga igl saft della risch frestga cun sonscha criva, betg ranscha, ed igl itg è preparò. El vign duvro per far madirar matergias, natager plaias, cunter la tegna etc.

2. **Tinctura de breiers.** Chella vign preparada scu suonda: Ins smardatga las rischs e la figlia e strocla ôr 2 u 3 sdoms saft, metta tiers en po d' setger e 4—6 sdoms spiert de vegn recent. Chel masditg vign alloura laschea en pèr deis sen la pegna scaldada u schigliò a tgod. Siva 3—4 deis è la tinctura schon duvrabla. Catter u tschintg gutellas sen en toc setger u ainten en sdom d'ava èn en bung rameda per absess (Geschwür) digl lev, digl magung, cunter igl crap, cunter la degotta (Gicht) etc.

La risch digl breier duess neir tgavada ainten igl meis de Matg, sch' ins vot gudagner igl saft; tgitgi la vot satgantar e conservar la tgava igl October. Rischs satgantadas vignan duvradas per far tisanna (tè). Ins zenzla fegn-fegn ca. 60 gr. rischs ainten 1 l. d'ava e lascha coir chella, anfignen tgi

resta angal $\frac{1}{2}$ l. Chella tisanna vign alloura baveida cunter las numnadas malsognas. Ella è er bunga cunter catars bronchials ed impedimaints della respiraziung. — La figlia digls breiers vign duvrada verda ved plaias defatadas (de matergia) ed an furma da boglia per lomger bottas. Satgantada serva ella scu la risch er per far tisanna. Ord las rischs digls breiers sa laschigl er preparar en bung rameda per accelerar (augmenta) la carschentscha digls tgavels. Ins lascha pussar varsacants deis las rischs ainten smigl e lava siva cun chel savenz la testa.

2. L'arnica da muntogna.

Arnica montana.

Chella bela flour digls noss colms è schi ancunaschainta, tgi na fò betg basingns de lungas descripziungs. Mintga bastung porta solitamaintg angal ena flour odorosa e plè u manc de calour oranschà. Igl migler sa lascha ella dinstinguer dallas sias paraintas tras las sias catter figlias, tgi furman ena rosettaradagna.

L'arnica è ena planta de masdegna rancunascheida ed appeziida. I vign applitgia la risch, la flour e la figlia, igl plè però la flour. Ins las satgainta a sumbreiva. Siva vignan ellas messas ainten vinars u spiert racent, ed uscheia obtign ins la tinctura d'arnica, la cala serva per lavar e natager de tottas sorts plaias exteriouras. Ella vign er applitgida scu compressas sen parts smardatgedas. L'arnica è ena planta de gronda vartet. La migldra tinctura arnicala vign preparada scu suonda: La stad, cura tgi l'arnica florescha, vign ella culetga (risch e flour). I vign

struclo ôr igl saft e misditgia culla madema cantitad spiert racent. Chella tintura vign culada siva en taimpet ainten en oter vaschel. Preparada uscheia, è chella tintura mengia ferma, parchegl mesda ins 100 gutelellas cun $\frac{1}{4}$ l. d'ava. Tala tintura arnica è la migra masdegna sen offensiungs tras colps, tracladas, crudadas, stieris e plaias.

Applitgida vign ella an furma de compressas, ch. v. d. ins bogna pezas de lanziel ainten chella tintura e las metta sen la part malsanga. Schispert scu la peza è sitga, stò ella neir bugnida ainten la tintura.

Ainten tots igls cass allegos s'ò la tintura d'arnica dèmusso scu rameda fitg curativ. Er igl renumno plevant Kneipp la racumonda fitg. Ena clochetta d'tintura d'arnica na stuess mantger ainten nigna tgesa.

3. Igl parmogler.

Prunus spinosa — (*Schlehe*).

La belas flours de chella tgaglia spinousa èn pitschnas ed alvas scu la neiv. Ellas comparan bôt avant e bôt a madem taimp cun la figlia. Savenz surteiran ellas l'antira frastga cun en bel flor alv.

Mintga caserina stuess culeir e satgantar mintg'on ena brava pruziung de chellas prezionsas flours. Ellas dattan en bung purgiaz, nategian e ranfermeschan igl magung. Ena tisanna de flours-parmoglias, tgi vign haveida 3—4 deis (ena magiola la dumang) operescha scu en lev purgiaz, ma tuttegna radical, accompagnea ni da dolours, ni da malanparnevladats.

Ena vigurosa cura de premaveira!

4. Igl sumbeiv neir.

Sambucus nigra — (*Hollunder*).

Pi bôt niva chella planta cultivada bunamaintg ainten mintga iert. Flour, fretg, scorsa e risch vignan applitgidas scu masdegna. La tisanna de flours sumbeiv scolda e nategia igl sanc. Or digl fretg vign preparo lugargia, cun u sainza setger. En sdom de chella, luo sè ainten en glas d'ava, è egna dellas miglras bevondas rafrestgontas e fò effect sen igls organs dell'ava. La lugargia de sumbeiv era giò cuna-scheida dagls vigls scu bung rameda per far passar bler'ava, scu er per natager igl sanc.

Igl fretg satganto operescha siantond e vign duvro cun success cunter diarrhòe (igl correr savens). Igl decoc (Absud) dellas rischs e della scorsa è ena buna masdegna cunter hydropia (Wassersucht).

5. Igl ansens.

Artemisia absinthium — (*Wermut*).

Tar nous vign chella planta savenz cultivada ainten iert. Ella vign anfignen 1 m. lunga ed è surtratga cun ena palegna grischa scu langa. La part sot della figlia è savenz scu argentada. Igl ansens è fitg aromatic. El contigna en extract fitg fors (petter), curativ cunter malsognas digl tuager. Ainten las farmazeias vign el duvro tar la preparaziung dellas ancunaschaintas gutellas forsas per igl magung; doplè vign chella planta nizigida tar la fabricaziung da divers liguors. La gutellas de Hoffmann (Hoffmannstropfen) contignan er ansens. Las flours e figlias vignan duvradas an furma de polvra, scu er per far tisanna.

6. La tgiminela.

Mutricaria chamomilla — (*Kamilla*).

Tgiminela e malvanga èn las plantas, tg' igl pivel dellas nossas valladas canoscha igl pi bagn.

La tgiminela sa destingua da tottas flours sumigliantas tras la sia figilia stretga fegnamaintg dividida, scu er tras la sia odor aromatica. Las flours della tgiminela èn curativas. Ellas contignan en' iela eterica, forsa, de calour blava, tgi ò la vartet de calmar mals-agl-vainter e digl magung. An general vignan ellas applitgidas an furma de tisanna. Ins sveida ava buna tgoda sur 10—12 gr. flours. Siva covr' ins bagn igl vaschel e lascha pussar en urèletta. Ainten ava bigliainta scu er ainten en vaschel scuvert vapurescha l' iela, tgi ò d' effectuar vivificant, stimulant (krampfstillend) e caldont. Damai atenziung tagl preparar la tisanna! La tisanna de tgiminela vign duvrada cunter convulsiungs (eramys), ferm mal-agl-vainter, levas fevras etc. — Exteriourmaintg vign ella applitgida scu compressas, bogns etc. sen plaias noschas, anfladeiras ed o. p. Ella operescha madirond e derompond sen bottas. Tgiminela stuess esser da cattar an mintga tgesa!

7. La tgaglia d' izungs.

Vaccinium myrtillus — (*Heidelbeerkraut*).

Ena planta, tgi mintga unfant canoscha! Igl fretg, igls izungs, servan scu masdegna cunter tottas sorts diarrhöe (purgia).

Cunter leva diarrhöe ègl suffizaint da magler mintgatant en pèr izungs setgs; per stgampantar ena

diarrhœe furiosa ègl però necessari da piglier refugiar la tinctura d' izungs e beber mintga 8—10 ouras en cart ava cun aint en sdom pitschen tinctura. Per preparar chella metta ins en pugn plagn d' izungs ainten $\frac{3}{4}$ l. vinars e conserva chel en pèr deis ainten en lia tgod.

8. Il giop.

Juniperus communis — (*Wacholderstrauch*).

Igl sies fretg, la pomma gianevra ò gronda var-tet. El contgna ena ferm' iela eterica, rascha, gummi e bler setger associia cun aschids (Säuren).

Gioppa e pomma-gianevra vign arsa per desinfectar salvs, allontanar schlètas odours etc. L' iela de pomma-gianevra operescha cun bung success sen tots organs, tgi sa partizipeschan ved igl tuager, scolda mievel igl magung, augmentescha igl appatet, accelerescha igls movimaints peristaltics della biglia, fò passar bler flò e funcziunescha uscheia er scu bung rameda cunter scunfladeira. Mintga casarina sò sez preparar tinctura de pomma-gianevra, schi ella metta igl fretg ainten spiert de vegn, ainten vinars u er ainten vegn ($\frac{1}{2}$ kg. fretgs sen 2 kg. spiert racent.) De chella tinctura pegl' ins 2—3 gedas an dè en sdom pitschen.

Tisanna de pomma-gianevra u dellas frastgas digl giop, ansemen cun mèl, nategia igl sanc. Ella vign er duvrada cunter la hydropia (Wassersucht). Igl madem effect fò er la lugargia de chel fretg. Vapour de pomma-gianevra vign fatga cunter anfladeiras, anflammaziungs reumaticas, cramvs e. o. p.

Tgitgi ò en debel magung, chel tgi pidescha digl crap, ved igl deir u igls nirunchels, tgitgi stò com-

batter cunter la hydropia, reumatismus, degottas, chel tgi ò d' allontanar flos, ascrigns ed avas ôr digl sies corp, chel peglia igl sies refugi tar la gianevra. El vign betg a s' anriglar.

9. L' ansanga.

Gentiana lutea — (*Enzian*).

L' ansanga u „genziana“ era er bagn ancuna-schainta scu planta medicinala agls noss vigls. Ella vign 50—70 cm. ota e porta flours menlas. Confundada sò ella angal neir cugl malom u cun sia parainta la genziana punctada (*G. punctata*). Ella sa destingua della davos numnada tras la sia flour menla betg punctada. Tras la posiziung della sia figlia ins la canoschigl ôr digl malom. Duront tg' igl malmon ò figlia alternanta, è chella della genziana menla oposita (*gegenständig*). La risch dell' ansanga è lunga e grossa, ò ena ferma savour aromatica ed en gost fitg fors. Ella contigna iela, per part vapuront, en alcaloid (*gentianin*) e. o. p.

La risch d' ansanga è ena masdegna pigl magung; ella augmentescha la degesziung (igl tuager). — A nateiras deblas u nervousas sa lascha chella masdegna aber betg racumandar.

Applitgida vign ella sen diversas maniras.

1. Tinctura u extract d' ansanga vign fabritgia, mittond las rischs setgas e bagn zinladas ainten spiert de vegn.

2. An furma de polvra vign la risch della genziana piglida mintga dè 3—4 gedas, ca. 1 gr. l' èda.

3. Tisanna d' ansanga vign preparada, svidond $\frac{1}{2}$ l. ava bugliainta sen 6—10 gr. rischs.

Er scu masdegna veterinaria ò la risch d'ansanga sa verifitgia scu bung rameda per far tuager e cunter stupo.

10. La schilendra.

Tussilago farfara — (*Gemeiner Huflattich*).

La schilendra ò en rizom lung, tgi catscha mintg onn monas surtratgs cun ena langa grischa e portant pitschnas figlias alternantas. Alla testa de mintga mona stat ena flour menla. La figlia della schilendra sa svilupescha pir siva la floriziung. La flour compara giò igl meis de Favrer e Mars, damai d'en taimp, tgi mintga mamma de tgesa ò peda de la culeir. Tisanna dellas flours de schilendras serva scu masdegna cunter la toss, igl sayro da stoma, scu er per natager lev e magung. Las figlias calman ed allontaneschan fevras; ellas vignan parchegl er applitgidas sen tottas sorts anfladetnas etc. Er sen peis plaeas effectuescha la figlia della schilendra rafrestgont.

A. Gr.

